

ונותר המקום

מתוך שיחה בין תמי מנור-פרידמן לאבי איזנשטיין

הייתי רוצה לפתוח בפרקטיקה היומית של מעשה הציור: מהי שגרת הכניסה לסטודיו, ההכנות והתחלת העבודה?

העבודה בסטודיו היא ריטואל שאינו משתנה במהלך השנים האחרונות. את תחילת הפעילות היומית הייתי מגדיר כשלב הכנה בו אני בוחר את הגוון המדויק של השחור, את מרכיביו וסמיכותו, שלב בו אני בוחש ומדלל את הצבע השחור על פי מסורת כללי הכנת הצבע של הציור הקלאסי. אני מכוון לתוצאה של מרקם אקרילי מדולל מאוד המזכיר דיו או צבע גואש. לאחר הכנת הצבע, אני עובר לפאזה אחרת וממכרת מבחינתי: אני מקשיב כשעה או יותר למוסיקה. המוסיקה, ועלי להודות בפניך שאני משמיע אותה בעצמה יתרה, היא מעין פרולוג לפעילותי במשך היום וללא ספק משמשת כמקור השראה. אני מאזין בעיקר למוסיקה קלאסית - מאהרן, ואגנר שטראוס ולאחרונה גם לסטרווינסקי ושנברג. השלב הבא הוא הרישום, באמצעותו אני מתרגל את הקשר בין התודעה לתנועת המכחול. אני מתייחס אליו כאל "היגינה נפשית" – כפעילות או כריטואל הכרחי לקראת המעבר לעשייה הציורית. נושאי הרישום הם תגובה ותוצאה ישירה לתהליך מוקדם של התבוננות בטבע. הרישומים נעשים כעבודה עצמאית ולא כמתווה הכנה, והם משמרים זיכרון של אבנים, גזרי עץ או שרידים באדמה. עם סיום הסדרה, בדרך כלל בין 10 ל-15 עבודות, אני פותח בדיאלוג הציורי עם הבד הלבן, או במילים פשוטות יותר מתחיל את יום העבודה בסטודיו.

מהיכרותי עם עבודתך, השדה בו אתה פועל – הציור המופשט בשחור-לבן – מניח תשתית לפואטיקה של ניגודים: אור וחושך, כיסוי וחשיפה, שכבות עומק ופני שטח, תנועה ובלימה, אימפולס ושליטה. לשפה זו של ערכים פורמליים יש ודאי פשר רגשי ומושגי. אולי תוכל להרחיב על כמה מהיסודות המהותיים ביותר?

ברור לי מעל לכל ספק שנושאי הציור שלי נדלים מזיכרון עמוק שכוסה בשכחה. בילדותי נחשפתי לטבורו של עולם: בגיל מוקדם מאוד, חמש או שש, הייתי מתלווה אל אבי, שהיה בעל חברה קבלנית לסלילת כבישים, לסיורים במחצבה שסיפקה חצץ. אני זוכר במדויק את המחצבה ואת פני השטח הסלעי שהתגלה לאחר החפירות ברכס הצפוני של הר הכרמל. המבט שלי, מבט של ילד, הטמיע לא רק את האבנים והמרקמים אלא חדר אל תוך חבל הטבור של האדמה. שם נחשפתי למעשה בראשית - למראות של שורשי עצי הזית, לגזעי עצים שרופים, לפלג של מי תהום. המראות האלו נטמעו והועמו עם השנים, ורק כשהתחלתי לצייר הם צפו מחדש וכבשו אותי. הציורים המוצגים בתערוכה ציירו במהלך השנים האחרונות מתוך כורח אובססיבי להעלות רשמים אלו של המראות הראשונים. במובן מסוים, אני יוצר ציורי נוף, אבל אלו אינם נופים שאני רואה, אלא נופים נפשיים שאני זוכר, מזכך או מעצים.

מדוע בחרתי לצייר בשחור-לבן? אחת התשובות, ואולי הפשוטה מביניהן, היא שאני מעוניין במודע להתרחק מהמציאות ולהציע כתחליף ספירה אחרת, נפשית ומושגית: השחור הוא האין, הלא נודע, המסתיר ומכסה באופן מוחלט; ולעומתו הלבן, המשתלב לציידו באין סוף גווני ביניים מציע פענוח של

פרטי הדימוי. הלבן מייצג כמובן גם את האור הציורי, אם אפשר להגדירו כך. זהו אור שאינו בא ממקור חיצוני, אלא מתוך צורך פנימי, סובלימטיבי. היחס בין השחור ללבן מפעים ומרתק אותי ובכל ציור אני תוהה מחדש כיצד אפשר, באמצעות שימוש בשחור בלבד, להגיע לאור הלבן, המוחלט, שהוא במקרה זה גם צבעו של משטח הבד. למעשה, האור או העדרו, הוא הנושא המרכזי המעסיק אותי ומעורר בי שאלות מהותיות: כמה אור עלי להשאיר בציור על מנת לחשוף את הדימוי החבוי בחשיכה? מהו היחס הראוי בין הגלוי לנסתר? כיצד להמשיך בדיאלוג עם הבד הלבן, ומתי מסתיים התהליך ואפשר לקבוע בוודאות שהציור גמור?

כאמן וכמורה באקדמיה "בצלאל", אתה נטוע במסורת הציור המערבי המודרניסטי ומקיים דו-שיח, גם אם בלתי מודע, עם אמני הציור המופשט-השחור, כדוגמת פולוק, רותקו או ריינהרדט. מפתיע אולי יותר הקשר שלך אל האמנות היפנית. כיצד התוודעת אליה ואילו מערכה בחרת לאמץ?

ביקרתי ביפן בפעם הראשונה ב-1983, בסיור של מרצי "בצלאל", והתרשמתי שהאמנות היפנית מגיעה לשיאה דווקא בעבודות הקרמיקה. מבנה הכלים, הפרופורציות, המרקם של פני השטח כבשו אותי באופן מיידית כאילו הייתי בן התרבות הזו. לימים, בביקורי השני ב-2010, נדהמתי לגלות שערך עליון באותה אמנות קרמיקה קרוב אלי מאד – וזהו מושג ה"וואבי-סאבי". "וואבי" פירושו הרמוניה ו"סאבי" – התפתחות הזמן. על פי התפישה היפנית המסורתית, כלי טוב או מושלם אינו צריך להיות הרמוני במובן המערבי של תפיסת האיזון הסימטרי והגימור המלוטש, אלא שדווקא פגעי הזמן, הבלייה והשחתת החומר הם שמבטאים את מלוא עצמתו האמנותית. כך גם בציור שלי המבטא תהליכים, מקריות ופגמים. אני מנסה "לנכס" לעצמי את בד הציור, להעביר אליו את עקבות הזמן הציורי, הלבטים, הכאב וחוסר האונים של מהלך העשייה. עקבות המכחול והכתמים שבעבודות נושאים את חותם הזמן כאילו נוצרו מאליהם, כסוג של "ויהי". הזמן מבחינתי עשה אותם, הגשם והרוח...

"ונותר המקום" – האם תרצה להתייחס לשם התערוכה או שתעדיף להותיר אותו פרטי וחידתי, כאותו מחוז ילדות של התגלות ראשונית?

העשייה הציורית ככלל, פונה בראש וראשונה ובאופן מוחלט לעין, ולכן אין לי כל רצון לשמש כפרשן או כמתווך המציע פירוש מושגי חד משמעי לשם התערוכה או לציורים. הכותרת "ונותר המקום" היא כותרת עובדתית מבחינתי, נטולת פרשנות כזו או אחרת, המתייחסת לאותם מראות ראשוניים שנצרכו בתודעה. אני מודע לכך, שהמקום הוא - רכס ההר שנחצב במורדות הכרמל - הוא ללא ספק המקום שלי; ועם זאת ברור לי, במיוחד עכשיו במהלך השיחה, שמעצם חשיפתו כדימוי על בד הציור, הוא חדל מקיומו כזיכרון אישי ומופקע מרשותי הפרטית.